

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen en bezwaren bij het ministerieel besluit tot definitieve bescherming van 'Eendenkooi met eiland in de Oude Schelde' in Bornem (Bornem en Weert)

Provincie: Antwerpen

Gemeente: Bornem, 2de afdeling, sectie H en 5de afdeling, sectie A

Objectnummer: 4.01/12007/169.1

Dossiernummer: 4.001/12007/101.1

Omschrijving:

Eendenkooi met eiland in de Oude Schelde,
Kasteelstraat zonder nummer, Binnendijkstraat zonder nummer

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 05 FEB. 2018

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 27 april 2017.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 27 april 2017.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 27 april 2017.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Bornem

Het advies werd gevraagd op 27 april 2017

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 22 mei 2017 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 27 april 2017.

De VCOE bracht op 22 mei 2017 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

De commissie vindt het positief dat een thematisch onderzoek aan de basis ligt van het beschermingsvoorstel. De commissie stelt evenwel vast dat op basis daarvan, naast de eendenkooi van Bornem-Weert en van Merkem (beiden opgenomen in de beschermingskalender), en na waardestelling en toetsing ook de eendenkooi van Meetkerke voor bescherming wordt voorgesteld. De commissie verzoekt om dit standpunt te verduidelijken. De VCOE vindt het verder wenselijk om de beschermingsvoorstellen maximaal te clusteren.

De VCOE merkt met betrekking tot de afbakening op dat er verschillen zijn tussen de afbakening volgens het landschapsatlasrelict en vraagt om deze ruimere afbakening te motiveren vanuit het waarderend onderzoek. De VCOE vraagt ook om de afbakening van met name de oostelijke zijde, grenzend aan het beschermde dorpsgezicht 'Kasteeldomein Marnix van Sint-Aldegonde' verder te motiveren.

De VCOE vraagt om de keuze voor een bescherming als monument, ten opzichte van een bescherming als cultuurhistorisch landschap, inhoudelijk te motiveren.

De VCOE stelt vast dat artikel 2 de historische waarde van het monument vastlegt, maar dat er in het ministerieel besluit sprake is van de cultuurhistorische waarde en vraagt om de terminologie aan te passen. Aansluitend vraagt de commissie om de culturele waarde van de eendenkooi afzonderlijk op te nemen in het ministerieel besluit, gezien het (historisch) gebruik van de eendenkooi getuigt van een tijds- en regiogebonden menselijk gedrag. De VCOE ondersteunt de beschrijving van de erfgoedwaarden zoals omschreven in artikel 2 van het ministerieel besluit, maar vraagt om het onverharde kooipad en het houten ophaalbrugje op te nemen in de fotoregistratie.

De VCOE vindt het positief dat de beheersdoelstellingen rekening houden met de publieke ontsluiting van het domein en een mogelijk educatief programma, maar vraagt om de doelstelling met betrekking tot de reconstructie van 1 zuidelijke vangpijp, naar analogie met het inhoudelijk dossier, als facultatieve beheersdoelstelling in te schrijven in het ministerieel besluit. De commissie merkt voorts op dat de twee verbodsbepalingen geformuleerd onder artikel 3 paragraaf 2, betreffende het wijzigen van de ligging of het profiel van de vangpijpen en van het eiland en van het organiseren van rustversturende activiteiten onder de vorm van gemotoriseerde sporten beter verordenend worden vastgelegd in aanvulling op de voorschriften onder artikel 4.

De VCOE ondersteunt de voorschriften voor instandhouding en onderhoud, maar vraagt om de verbodsbepalingen onder artikel 3 op te nemen als voorschriften in artikel 4.

De VCOE ondersteunt tenslotte de voorgestelde toelatingsplichten.

Behandeling van het advies:

Er wordt verduidelijkt dat aan de hand van de criterianota geoordeeld wordt dat ook de eendenkooi van Meetkerke voldoende erfgoedwaarde heeft om voor te dragen voor bescherming. Recente informatie over deze eendenkooi, waaruit blijkt dat het oud-Vlaamse vangpijptype hier was bewaard tot de jaren 1950 en aldus mondeling is gedocumenteerd, heeft tot dit besluit geleid. Deze eendenkooi is sinds 2002 eigendom van het Agentschap voor Natuur en Bos en werd in 2008, in het kader van het natuurinrichtingsproject Meetkerkse Moeren, op basis van beperkt historisch vooronderzoek geherwaardeerd. Eén van de aanwezige vangpijpen werd op een weinig verantwoorde wijze gereconstrueerd. Vanuit een nieuw gemotiveerd beschermingsinitiatief zou deze ingreep op termijn kunnen worden bijgestuurd of rechtgezet. Een motivatie voor aanvullende opname van de eendenkooi van Meetkerke binnen het beschermingspakket zal deel uitmaken van verder beleidsmatig overleg. In voorkomend geval zal het inhoudelijk dossier hier voor de nodige verduidelijking kunnen zorgen. Het clusteren van de weerhouden beschermingsvoorstellen is inderdaad aanbevelenswaardig, maar weinig haalbaar gezien de vooropgestelde dossierplanning.

In het kader van het lopende beschermingstraject werd de eendenkooi van Bornem, gelegen in een privaat domein, voor het eerst aan een uitvoerig plaatsbezoek onderworpen. Samen met de raadpleging van archiefstukken blijkt een relict van een eventuele achtste vangpijp (wellicht

vergraven tot perceelsgracht) aanwezig op het grondgebied Weert. Ook het belang van het ophaalbrugje en het onverharde kooipad zijn aanvullende elementen uit het onderzoek, die motiverend zijn geweest om de afbakening van de oostelijke zijde, tot tegen de grens met het beschermde dorpsgezicht 'Kasteeldomein Marnix van Sint-Aldegonde', voor te stellen. Deze inzichten leidden tot een ruimere afbakening voor de bescherming ten opzichte van de landschapsatlas. De afbakening als landschapsatlasrelict neemt deze nieuwe inzichten (nog) niet mee. Het agentschap stelt voor om de afbakening van het landschapsatlasrelict af te stemmen op de recentste inzichten. De motivatie voor de precieze afbakening van de beschermingsperimeter wordt in het inhoudelijk dossier aangevuld.

Vanuit de criterionota rond eendenkooien in Vlaanderen worden beschermingen als monument voorgesteld. Kooiplassen en vangpijpen worden immers als kunstmatige, door de mens aangelegde infrastructuur met een zeer specifieke technische waarde geïnterpreteerd, waardoor dit type bescherming het meest geëigend is. Bij de eendenkooi van Bornem fungeert uitzonderlijk een rivierarm als kooiplas. Toch dragen hier de vangpijpen alsook het aangelegde eiland in de oude rivierarm een duidelijk antropogeen karakter. Om coherentie in deze thematische beschermingsdossiers te bewaren, wordt uitgegaan van een gelijklopend type van bescherming. De motivatie hierrond wordt aangevuld in het inhoudelijk dossier.

De in artikel 2 geformuleerde cultuurhistorische waarde wordt aangepast naar historische waarde.

Het verzoek tot opname van een afzonderlijke culturele waarde, gezien het gebruik van de eendenkooi getuigt van een tijds- en regiogebonden menselijk gedrag, wordt niet volledig gevolgd. Er wordt opgemerkt dat de culturele waarde ook niet weerhouden is in de criterionota. Deze waarde-omschrijving wordt momenteel eerder zuinig gehanteerd bij erfgoedsites die een manifeste of overstijgende culturele waarde binnen een Vlaamse context uitstralen. De adellijke status van de eendenkooi, de exploitatie ervan door een rentmeester en door kooimannen wordt hier wel reeds vermeld onder de historische waarde en de volkskundige waarde.

Het onverharde kooipad, reeds geregistreerd op foto 14 en het houten ophaalbrugje worden respectievelijk omschreven en opgenomen en omschreven in de fotoregistratie.

In het ministerieel besluit wordt de doelstelling met betrekking tot de reconstructie van 1 zuidelijke vangpijp, naar analogie met het inhoudelijk dossier, als facultatieve beheersdoelstelling ingeschreven.

De beheersdoelstellingen om de ligging of het profiel van de vangpijpen en van het eiland te behouden en om de rust in de omgeving van de eendenkooi te bewaren en vormen van gemotoriseerde sporten te vermijden worden verplaatst en verordenend vastgelegd in aanvulling op de voorschriften onder artikel 4.

Uit recente documentatie is een nieuwe locatie van een (niet-beschermde) eendenkooi in Vlaanderen opgelijst, namelijk nabij de Neerharenheide in Rekem (provincie Limburg). De gegevens over deze 29ste gekende locatie van een eendenkooi in Vlaanderen worden consequent aangevuld in de criterionota.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

Inhoudelijk dossier:

2.1. Thematisch-typologische situering – correctie en toevoeging:

Op basis van de criterionota rond eendenkooien in Vlaanderen zijn 29 locaties met zekerheid bekend. (...) In Limburg ligt of lag ze in Rekem.

2.3. Motivering van het type bescherming – toevoeging:

De eendenkooi met eiland in de Oude Schelde wordt vanuit een coherente aanpak in het thematisch beschermingspakket rond eendenkooien in Vlaanderen beschermd als monument. Kooiplassen en vangpijpen worden als kunstmatige, door de mens aangelegde infrastructuur met een zeer specifieke technische waarde geïnterpreteerd, waardoor dit type bescherming het meest geëigend is.

2.4. Motivering van de afbakening van de bescherming – toevoeging:

De afbakening omvat het deel van de Oude Schelde met eiland dat als kooiplas fungeert, alsook de bospercelen aan beide oevers die oorspronkelijk als kooibos dienst deden en waarin de bewaarde vangpijpen met ijzeren beugels, netten en fragmenten van rietschermen en de relictten van vervaagde vangpijpen zijn gesitueerd. Het vervangen kooibrugje en het onverharde kooipad worden mee opgenomen in de bescherming. De oostelijke begrenzing van de bescherming aan de rechteroever van de Oude Schelde sluit daarmee naadloos aan op het reeds beschermde dorpsgezicht 'Kasteeldomein Marnix van Sint-Aldegonde' (KB 13/03/1979). Deze afbakening sluit ook de houten observatiehut zonder erfgoedwaarde en het kooibrugje in.

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed – schrapping verbodsbepalingen

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed – toevoeging:

Het is aangewezen om periodiek boom- en struikopslag op het eiland af te zetten of te verwijderen. Het omwaaien en wortelen van deze vegetatie kan immers leiden tot beschadiging van de oeverstructuur die wenselijk in onbeschoeide toestand behouden kan blijven. Omdat een gedeeltelijk functioneel herstel van de eendenkooi beoogd wordt, zijn rustversturende activiteiten onder de vorm van gemotoriseerde sporten ongewenst.

Ministerieel besluit:

Met betrekking tot de historische waarde – correctie: historische waarde

Art. 3. §1. toevoeging:

2° facultatief herstellen of reconstrueren van 1 zuidelijke vangpijp volgens het oorspronkelijke Oud-Vlaamse houten type (wilgenpoten en wilgenvlechtwerk) met bijhorende rietschermen;

Art. 3. §2. schrapping: 1° en 2°

Art. 4. toevoeging:

5° de ligging of het profiel van de vangpijpen en van het eiland te behouden;

6° de rust in de omgeving van de eendenkooi te bewaren en vormen van gemotoriseerde sporten te vermijden.

Fotoregistratie:

Foto 14: aanvulling onderschrift met betrekking tot onverhard kooipad

Foto 17: toevoeging foto met onderschrift met betrekking tot houten ophaalbrugje

1.4. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

Inhoudelijk dossier:

2.1. Thematisch-typologische situering – correctie en toevoeging:

Op basis van de criterianota rond eendenkooien in Vlaanderen zijn 29 locaties met zekerheid bekend. (...) In Limburg ligt of lag ze in Rekem.

2.3. Motivering van het type bescherming – toevoeging:

De eendenkooi met eiland in de Oude Schelde wordt vanuit een coherente aanpak in het thematisch beschermingspakket rond eendenkooien in Vlaanderen beschermd als monument. Kooiplassen en vangpijpen worden als kunstmatige, door de mens aangelegde infrastructuur met een zeer specifieke technische waarde geïnterpreteerd, waardoor dit type bescherming het meest geëigend is.

2.4. Motivering van de afbakening van de bescherming – toevoeging:

De afbakening omvat het deel van de Oude Schelde met eiland dat als kooiplas fungeert, alsook de bospercelen aan beide oevers die oorspronkelijk als kooibos dienst deden en waarin de bewaarde vangpijpen met ijzeren beugels, netten en fragmenten van rietschermen en de relictten van vervaagde vangpijpen zijn gesitueerd. Het vervangen kooibrugje en het onverharde kooipad worden mee opgenomen in de bescherming. De oostelijke begrenzing van de bescherming aan de rechteroever van de Oude Schelde sluit daarmee naadloos aan op het reeds beschermde dorpsgezicht 'Kasteeldomein Marnix van Sint-Aldegonde' (KB 13/03/1979). Deze afbakening sluit ook de houten observatiehut zonder erfgoedwaarde en het kooibrugje in.

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed – schrapping verbodsbepalingen

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed – toevoeging:

Het is aangewezen om periodiek boom- en struikopslag op het eiland af te zetten of te verwijderen. Het omwaaien en wortelen van deze vegetatie kan immers leiden tot beschadiging van de oeverstructuur die wenselijk in onbeschoeide toestand behouden kan blijven. Omdat een gedeeltelijk functioneel herstel van de eendenkooi beoogd wordt, zijn rustverstorende activiteiten onder de vorm van gemotoriseerde sporten ongewenst.

Ministerieel besluit:

Met betrekking tot de historische waarde – correctie: historische waarde

Art. 3 §1. toevoeging:

2° facultatief herstellen of reconstrueren van 1 zuidelijke vangpijp volgens het oorspronkelijke Oud-Vlaamse houten type (wilgenpoten en wilgenvlechtwerk) met bijhorende rietschermen;

Art. 3 §2. schrapping: 1° en 2°

Art. 4 toevoeging:

5° de ligging of het profiel van de vangpijpen en van het eiland te behouden;

6° de rust in de omgeving van de eendenkooi te bewaren en vormen van gemotoriseerde sporten te vermijden.

Fotoregistratie:

Foto 14: aanvulling onderschrift met betrekking tot onverhard kooipad

Foto 17: toevoeging foto met onderschrift met betrekking tot houten ophaalbrugje

2. Adviezen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige bescherming en voorafgaand aan de definitieve bescherming

2.1. Openbaar onderzoek en hoorrecht

Gemeente Bornem organiseerde het openbaar onderzoek van 11 september 2017 tot 10 oktober 2017. Het PV maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Één zakelijkrechthouder beriep zich op het hoorrecht en vroeg gehoord te worden door het agentschap. Het op deze wijze geuite bezwaar wordt hieronder behandeld.

Omwille van privacy-redenen is het bezwaar anoniem opgenomen in dit document. Het beschermingsdossier bevat een overzicht van alle bezwaren en de gegevens van de bezwaarindieners.

2.1.1. Bezwaar 1 uitgebracht tijdens het hoorrecht uitgeoefend op 5 september 2017:

De bezwaarindiener merkt op dat de eendenkooi gedurende een lange periode werd gehuurd door de Vlaamse Overheid en dat het huurcontract onlangs werd opgezegd. De indiener stelt dat het beschermen van het onroerend goed geen zin heeft zonder een nieuwe huurovereenkomst en stelt zich vragen bij het toekomstige onderhoud en toezicht. De bezwaarindiener stelt verder dat de huurder het gebied heeft verwaarloosd en dat er vanuit de eigenaar geen middelen zijn om te investeren in onderhoud of instandhouding. Tenslotte wordt gesteld dat de bosbouw in de percelen waarin de eendenkooi is gesitueerd, ten dienste staat van het domeinbeheer.

Behandeling van het bezwaar:

Het Agentschap Onroerend Erfgoed treedt de bezwaarindiener bij dat de constructieve onderdelen van de eendenkooi door het Agentschap voor Natuur en Bos, huurder namens de Vlaamse Overheid, niet zorgzaam zijn beheerd. Zeker in de laatste 15 jaar is weinig of niets geïnvesteerd in het onderhoud van de vangstinstallaties en ging vooral aandacht uit naar het bosbeheer. Precies door het inzetten van de bescherming als monument kan evenwel van overheidswege een premiemogelijkheid geboden worden, en dit zowel naar de eigenaar als naar een eventuele huurder of erfpachthouder. Hiermee kan een structureel onderhoud betaald worden. Precies door de intenties van publieksgerichte ontsluiting in het kasteeldomein, onder meer binnen het hefboomproject 'Van Steen tot Steen langs de Schelde' en het strategische project 'Schelde Sterk Merk' en de partnerschappen die hierrond op stapel staan, zijn er kansrijke mogelijkheden om de eendenkooi van Bornem en dan met name de zuidelijke vangpijpen, als oudst bekende eendenkooi van Europa te behouden voor de toekomst. De beheersdoelstellingen opgenomen in het inhoudelijk dossier en in het ministerieel

besluit zijn hierop afgestemd en beletten niet, zelfs integendeel, dat er bosbouwpraktijken worden gevoerd ten dienste van het domeinbeheer.

3. Conclusie

De uitgebrachte adviezen en bezwaren **uitgebracht na de voorlopige bescherming en voorafgaand aan de definitieve bescherming** hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier noch het beschermingsbesluit werden aangepast.

Tekstueel werden wel enkele kleine correcties doorgevoerd in het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit, met name omtrent de veronderstelde vierde noordelijke vangpijp. Deze werd soms wel en soms niet aangehaald. In het definitieve dossier is deze nu steeds consequent vermeld. Correcties werden doorgevoerd in hoofdstuk 1.3 en 1.4 van het inhoudelijk dossier en in artikel 1, artikel 2 §2 en artikel 3 van het ministerieel besluit.